

De laatste straat van Nederland

De laatste straat van Nederland
© Ruth Sas 1992-2023

De namen van de geportretteerde mensen zijn in deze uitgave weergegeven zoals de auteur deze gebruikte in haar jeugd. Sommige namen zijn achteraf door haar achterhaald. Hier kunnen mogelijk fouten zijn gemaakt.

Eerste druk 2023
ISBN 9789079735488
Uitgeverij Het Hogeland

Ontwerp Studio Hogeland

Auteursfoto 1992 Hans Sas
Auteursfoto 2023 Yvon Dumay

Niets uit deze uitgave mag digitaal of elektronisch worden opgeslagen en/of openbaar worden gemaakt op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij Het Hogeland is een imprint van
Elmtree & Waters Publishing.
www.elmwaters.com

Ruth Sas

**De laatste straat van
Nederland**

Het Groninger dorp Den Andel in de jaren 90

Inleiding

Als kind groeide ik op in Vessem, dichtbij Eindhoven. Het waren de jaren 70. Mijn ouders hadden beide een goede baan en genoten veel aanzien. Het was achteraf gezien een luxe bestaan, maar dat voor mij als kind ook eenzaam was. We woonden in een groot huis met een enorme tuin, gingen vaak op vakantie en ik droeg altijd de nieuwste kleding. Met twee auto's voor de deur en vijf dagen in de week huishoudelijke hulp, was er voldoende van alles, behalve tijd en aandacht voor elkaar. In de jaren 80 besloten mijn ouders het roer helemaal om te gooien. Ze lieten alles wat ze hadden achter zich en we verhuisden als gezin van Noord-Brabant naar het uiterste noorden van Groningen. Ik was toen 12 jaar.

De keuze van mijn ouders om hun status en rijkdom op te geven, kon ik als kind nog niet zo goed bevatten. Het moet een enorme stap voor hen geweest zijn. Helemaal opnieuw beginnen aan de andere kant van Nederland is niet niks. Mijn ouders sprongen in het diepe. Ze stopten met hun baan en begonnen voor zichzelf. Ze lieten al hun zekerheden los. Ze startten een nieuw leven zonder werkdruk en verwachtingen van anderen. Nu ik hierop terugkijk, kan ik hun keuze goed begrijpen. Bovendien, dat mijn ouders hebben durven gaan voor hun dromen, heeft ook mij enorm veel gebracht. Door hen heb ik geleerd dat geld niet het belangrijkste is, maar dat het veel belangrijker is om met passie en plezier te leven.

Mijn kijk op mensen werd door de verhuizing naar Groningen verruimd. De bewoners van ons nieuwe dorp hadden een totaal andere insteek ten aanzien van wat belangrijk is dan wat ik

gewend was. Ze leken anders in het leven te staan dan Brabanders. Het één was niet beter dan het ander, maar het was wel echt een groot verschil. Van een leven dat gericht is op de buitenwereld zoals ik gewend was in Brabant, zagen we dat er in het noorden van Groningen veel meer geleefd werd vanuit de binnenwereld. Van het gezellige, open sociale Brabant verhuisden we naar de stugheid en geslotenheid van de Groningers. Ik keek mijn ogen uit. In ons nieuwe dorp ben ik waarschijnlijk voor het eerst de vraag gaan stellen wat nodig is om gelukkig te kunnen zijn. Ik weet nog goed dat ik mijn leven in Groningen – hoewel met minder geld, maar met meer tijd en aandacht voor elkaar – als veel prettiger en waardevoller ervoer dan al die jaren daarvoor. Onbewust werd zingeving een centraal thema in mijn leven. Ik ging op zoek naar wat voor mij waardevol was. Wat was dat precies en wat had ik daarvoor nodig?

Mijn zoektocht begon pas echt vorm te krijgen tijdens mijn opleiding fotografie. Tijdens het eerste jaar aan de kunstacademie in Utrecht (1991-1992) kreeg ik het idee om alle bewoners van de Oude Dijk in Den Andel te fotograferen. Stuk voor stuk benaderde ik de bewoners met de vraag om mee te doen aan de serie “De laatste straat van Nederland”. Door middel van een brief vroeg ik of ik ze mocht portretteren, omdat ze mij zo fascineerden. Vrijwel iedereen deed mee. Tijdens dit project – dat veel groter werd dan ik had verwacht – werd mij eens te meer de diversiteit van de inwoners duidelijk. In het dorp gaf iedereen elkaar de ruimte om het leven een eigen vorm te geven. Zo kon ik in mijn foto's laten zien hoe mensen totaal gelukkig kunnen zijn op allerlei – vaak niet alledaagse – manieren. De bijna 60 foto's die ik had gemaakt bundelde ik in een boekwerk. Met deze serie liet ik zien wat ik voelde: het doet zoveel goed wanneer je

kunt leven op je eigen voorwaarden, je eigen wensen en je eigen waarden waarin je helemaal jezelf kunt zijn. Geluk zat niet in een groot huis en veel vakanties, maar juist in het kleine!

In juni 1992 was er een feestelijke opening van de tentoonstelling in het café De Gouden Korenaar op de hoek van de Oude Dijk. In de bovenzaal werden 25 uitvergrotingen uit de fotoserie geëxposeerd. Ook het boek – waarvan maar één exemplaar was – kon tijdens de tentoonstelling worden ingezien. Na de tentoonstelling ging het boek mee naar huis, waar het jarenlang zorgvuldig werd bewaard.

Ruim 25 jaar later – in 2018 – kreeg ik onverwacht een telefoontje of ik nogmaals wilde exposeren in De Holm in Den Andel tijdens de Open Huizenroute. Het werd een bijzondere tentoonstelling vol leuke en bijzonder ontmoetingen. Daar ontstond het idee om alle foto's uit de serie te bundelen in een boekuitgave. Het bleef lange tijd bij een idee, totdat Rudolf Hidskes in 2023 ging polsen naar de belangstelling voor zo'n uitgave. Belangstelling bleek er volop te zijn. Ook Uitgeverij Het Hogeland uit Den Andel reageerde enthousiast. Het fotoboek kwam weer tevoorschijn. We besloten alle foto's in het boek te plaatsen, omdat ze stuk voor stuk een treffend tijdsbeeld geven van de jaren negentig in het uiterste noorden van Nederland.

De foto's uit de serie "De Laatste straat van Nederland" waren voor mij niet alleen een zoektocht naar zingeving. De mensen en het dorp lieten mij ook daadwerkelijk vinden wat tot op de dag van vandaag waardevol voor mij is. Voor mij betekent zingeving nu dat wat je doet,

past bij wie je bent. Dat je kunt zijn wie je van binnenuit wilt zijn. Dat je in verbinding staat met iets groters dan alleen jezelf.

Ik wens je heel veel plezier met het ophalen van herinneringen. Herinneringen aan mensen die er nog steeds wonen, aan bewoners die inmiddels elders zijn gaan wonen, en ook aan de mensen die inmiddels niet meer onder ons zijn maar in onze gedachten voortbestaan. Al deze mensen zien we terug in hun jonge jaren. Een stukje geschiedenis op een prachtige plek, waar 30 jaar later het leven nog net zo rustig is als toen!

Ruth Sas

Den Andel, 12 juli 2023

De laatste straat van Nederland

Harm Munting
Oude Dijk 1

Pastamakerij in de molen (Jeroen)

Oude Dijk 7